

Zeldzame orchideeën in Zeeuws-Vlaanderen

Met een beschrijving van een standplaats in de omgeving van Breskens.

ALEX WIELAND

Summary

The climate in Zeeland, specially in Zeeuws-Vlaanderen, is more mild than in the rest of the Netherlands. This is due to the southern situation of this part of the country and the influence of the relative warm gulf stream in the North sea. These circumstances result in a rich flora on the sea dikes of Zeeland, of which the orchids constitute a major part. Orchids that normally grow in more southern country's, such as *Himantoglossum hircinum* and *Aceras anthropophorum* occur in this area. The author made a study of the circumstances under which the orchids grow.

Zusammenfassung

Das Klima im Zeeland, speziell im Zeeuws-Vlaanderen, ist weicher als in den übrigen Teilen der Niederlande. Die südliche Lage dieses Teil des Landes und der warme Golfstrom in dem Nordmeer sind die Ursachen. Durch diese Umstände gibt es eine reiche Flora auf die Seedeiche. Für den Landkreis Zeeuws-Vlaanderen werden Ergebnisse für den Zeitraum 1990-1998 vorgestellt. Es konnten zwei seltene Arten *Himantoglossum hircinum* und *Aceras anthropophorum* nachgewiesen werden.

Samenvatting

Het klimaat in Zeeland en met name in Zeeuws-Vlaanderen is zachter dan in de rest van Nederland. Dit komt o.a. door de zuidelijke ligging van de streek en door de invloed van de relatief warme golfstroom in de Noordzee. Als gevolg daarvan groeit op de Zeeuwse dijken een bijzonder flora,

waar orchideeën een belangrijk deel van uitmaken. Zelfs orchideeën, die normaal in zuidelijker streken groeien, zoals de Bokkenorchis (*Himantoglossum hircinum*) en de Poppenorchis (*Aceras anthropophorum*) komen in het gebied voor. De auteur heeft een studie gemaakt van de omstandigheden waaronder de orchideeën groeien. Uitvoerig wordt ingegaan op de begeleidende flora en het beheer van de orchideeën groeiplaatsen.

Zeeuws-Vlaanderen

Zeeuws-Vlaanderen is wat orchideeën betreft een soortenrijke regio. Dit komt o. a. door de grote verscheidenheid aan biotopen. Er is veel variatie in kalkrijkdom, voedselrijkdom en vochtgradient. Daarnaast zorgt de zuidwestelijke ligging van de streek voor relatief milde winters. De aanwezige dijken leveren 'warme' zuidhellingen op.

Tot nu toe zijn in Zeeuws-Vlaanderen de volgende soorten aangetroffen:

Hondskruid (*Anacamptis pyramidalis*), Grote rietorchis (*Dactylorhiza elata*)*, Gevlekte orchis (*Dactylorhiza fuchsii* en *D. maculata*), Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata*), Rietorchis -gevekte en ongevekte variëteit- (*Dactylorhiza praetermissa*), Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine*), Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris*), Honingorchis (*Herminium monorchis*), Bokkenorchis (*Himantoglossum hircinum*), Groenknolorchis (*Liparis loeselii*), Grote keverorchis (*Listera ovata*), Bijenorchis (*Ophrys apifera*), IJle orchis (*Orchis laxiflora*), Soldaatje (*Orchis militaris*), Harlekijn (*Orchis morio*) en de Bergnachtorchis (*Platanthera chlorantha*).

* Waarschijnlijk aangeplant.

West Zeeuws-Vlaanderen heeft het mildste winterklimaat van Nederland. De combinatie van het juiste biotoop en het milde winterklimaat is de reden dat er bijzondere soorten orchideeën voorko-

Zeeuwse bloemdijk

men. Orchideeën, die normaal een veel zuidelijker groeiplaats hebben.

Op een stuk dijktafud nabij Breskens is dit het geval, hier werden in een aantal opeenvolgende jaren Bokken- en Poppenorchissen gevonden.

Bokkenorchis (*Himantoglossum hircinum*)

De Bokkenorchis was tot nu toe tweemaal in Zeeuws-Vlaanderen gevonden (Retranchement 1950-1980 en nabij St.Kruis 1980). De dichtsbijzijnde standplaatsen van enige betekenis zijn te vinden langs de kust van Zuid België en Noord Frankrijk.

In 1992 vond A. de Zwart een drietal Bokkenorchissen in de omgeving van Breskens. In de nabijheid van deze standplaats stonden sinds 1990 enkele tientallen Bijenorchissen, waardoor er regelmatig door plantenliefhebbers op deze plaats werd gekeken. Door werkzaamheden i. v. m. dijk-

verzwaring werd gevreesd dat deze orchideeën in 1993 verdwenen zouden zijn. De standplaats van de Bokkenorchis bleef gespaard maar werd wel intensief bereiden door een rupskraan (med. A.de Zwart). Dit belette de bloei van deze Bokkenorchissen in 1993. Nabij de standplaats van de eerste vondst van de Bokkenorchissen vond ik echter in 1993 twee bloeiende Bokkenorchissen op een plaats, die net buiten de dijkverzwaring viel. De Bokkenorchissen zaten tijdens de bloei onder de bladluizen, deze heb ik door middel van een zeepsopmengsel met succes bestreden. In 1994 kwamen op deze groeiplaats 3 Bokkenorchissen tot bloei. Op enkele meters afstand werd ook een Poppenorchis (*Aceras anthropophorum*) gevonden. Bovendien stonden er op het stuk dijk, waar de dijkverzwaring was uitgevoerd, nog eens 3 Bokkenorchissen en ca. 150 Bijenorchissen (*Ophrys apifera*). Helaas werden in 1994 in het begin van de bloeiperiode, door een communicatiefout tussen de wegbermbeheerder en de uitvoerder, alle

Soort	Aantal groeiplaatsen tussen 1950 - 1997			
	1-5	5-25	25-50	> 50
Poppenorchis	x			
Hondskruid		x		
Vleeskleurige orchis	x			
Brede orchis	x			
Grote rietorchis	x			
Gevlekte orchis (ssp.fuchsii)		x		
Gevlekte orchis (ssp.maculata)		x		
Rietorchis				x
Gevlekte Rietorchis		x		
Brede wespenorchis				x
Moeraswespenorchis			x	
Honingorchis	x			
Bokkenorchis	x			
Groenknolorchis	x			
Grote keverorchis			x	
Bijenorchis			x	
IJle orchis	x			
Soldaatje	x			
Harlekijn		x		
Bergnachtorchis	x			

Honingorchis, Harlekijn en Bergnachtorchis na 1990 niet meer waargenomen.

orchideeën op 2 Bokkenorchissen na omgemaaid. Van deze Bokkenorchissen op de verzwaarde dijk is later 1 exemplaar geplukt. In 1995 en 1996 werden respectievelijk 2 en 3 bloeiende Bokkenorchissen gevonden. De Poppenorchis werd niet teruggevonden. Wel kwamen er in beide jaren ca. 150 Bijenorchissen in bloei. Na de strenge sneeuwloze winter van 1996/1997 zijn er op het betreffende dijkvak geen bloeiende orchideeën aangetroffen. De winter van 1997/1998 was zacht. De populatie Bokkenorchissen heeft zich kunnen herstellen en uitbreiden. Er werden 11 bloeiende exemplaren gevonden. De nieuwe exemplaren waren iets kleiner dan in de Bokkenorchissen in de vorige jaren. Ze stonden in één lijn met oude groeiplaats van de Bokkenorchissen. Dit komt waarschijnlijk doordat het maaisel met orchideeënzaad op rijen wordt gelegd. Naast de Bokkenorchissen kwamen in 1998 ook 75 Bijenorchissen en 2 Poppenorchissen tot bloei.

De groeiplaats van de Bokkenorchissen.

Het dijkvak waar de orchideeën groeien is op het zuiden gelegen. De afmeting van de groeiplaats is

circa 30 x 5 m. De groeiplaats maakt deel uit van een kleilichaam, dat is afgewerkt met een laag kalkrijke zandige zavel. De mate van zanderigheid varieert sterk. De Bijenorchissen staan op de meest schrale zandige stukken, terwijl op de groeiplaatsen van de Bokkenorchissen iets meer zavel is aangetroffen. Bovendien staan Bokken- en Poppenorchissen onder op het talud waar het vochtiger is dan op de groeiplaatsen van de Bijenorchis midden en boven op het talud. Over het algemeen genomen staan de meeste orchideeën op de schraalste stukken van dit dijkvak. De begeleidende flora van de orchideeën op dit dijkvak bestaat o.a. uit Knolboterbloem (*Ranunculus bulbosus*), Kleine klaver (*Trifolium dubium*), Liggende klaver (*Trifolium campestre*), de dwergvorm van de Smalle weegbree (*Plantago lanceolata*), Zachte dravik (*Bromus hordeaceus* ssp. *hordeaceus*), Zandhoornbloem (*Cerastium semidecandrum*), Zachte ooievaarsbek (*Geranium molle*). Zeldzamer zijn er: Gewone reigersbek (*Erodium cicutarium*), Gewoon biggekruid (*Hippochaeris radicata*), Muizeoortje (*Hieracium pilosella*), Rood zwenkgras (*Festuca rubra* ssp. *commutata*), Scherpe fijnstraal (*Erigeron acer*), Kraailook (*Allium vine-*

ale), de geelwitte vorm van Luzerne (*Medicago sativa ssp. sativa*), Rode klaver (*Trifolium pratense*), Hopklaver (*Medicago lupulina*), Voederwikke (*Vicia sativa ssp. sativa*), Madeliefje (*Bellis perennis*), Glanshaver (*Arrhenatherum elatius*), Gewone hoornbloem (*Cerastium fontanum*). In de nabijheid van de Bokkenorchissen werden vooral Luzerne, Rode klaver, Hopklaver, Voederwikke, Madeliefje, Gewone hoornbloem, Knolboterbloem en Glanshaver aangetroffen. Aangrenzend aan de zuidzijde van het dijkvak ligt een lage beplantingsstrook met Meidoorn (*Crateagus monogyna*). De orchideeënweide ligt ingesloten tussen de dijk en de met Meidoorns beplante strook, waardoor de temperatuur er snel kan oplopen. Tot en met juni ziet het dijkvak er groen uit daarna verdord de vegetatie meestal snel. Als eerste is dit het geval op de schrale groeiplaatsen van de Bijenorchissen. De vegetatie is zeer schraal en wordt jaarlijks gemaaid, gehooïd, geschud en afgevoerd in juli/augustus.

Ook op andere locaties in Zeeuws-Vlaanderen, waar de bodem bestaat uit schraal zand en waar een verschrallingsbeheer wordt toegepast, is in de periode 1990-1996 een sterke toename van het aantal orchideeën geconstateerd. Het gaat hierbij om Bijenorchis (*Ophrys apifera*), Hondskruid (*Anacamptis pyramidalis*), Gevlekte orchis (*D. macu-*

lata s.l.) en de Rietorchis (*D. praetermissa*). Strenge sneeuwloze winters hebben een zeer negatief effect op vooral de Bijenorchispopulatie.

Conclusie

In Zeeuws-Vlaanderen blijken zeedijken, wegbermen, natte weilanden en kreekoevers een geschikte standplaats te zijn voor orchideeën. Daaronder zijn een aantal soorten, die normaal in zuidelijker streken voorkomen. Voorwaarde is wel dat er een actief verschrallingsbeheer wordt uitgevoerd. Daarnaast is het van groot belang dat de winters zacht zijn. Na een strenge winter blijven de orchideeën tijdelijk weg.

Literatuur

Kreutz, K., 1987. De verspreiding van de inheemse orchideeën in Nederland. Thieme-Zutphen.

Alex Wieland
IJsbaanstraat 9
4537 PH Terneuzen